

Geoturystyka w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela geografii

Geotourism applied to the didactic and educational work of a geography teacher

Krzysztof Moskwa^{1*}, Krzysztof Miraj²

¹ Uniwersytet Wrocławski, Instytut Nauk Geologicznych, pl. M. Borna 9, 50-204 Wrocław

² Podhalańska Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Nowym Targu, Instytut Nauk Technicznych ul. Kokoszków 71, 34-400 Nowy Targ

e-mail: ¹krzysztof.moskwa@uwr.edu.pl; ²krzysztof.miraj@ppwsz.edu.pl

*Corresponding author

Article history:

Received: 18 November 2018

Accepted: 12 July 2019

Available online: 14 November 2019

© 2018 Authors. This is an open access publication, which can be used, distributed and reproduced in any medium according to the Creative Commons CC-BY 4.0 License requiring that the original work has been properly cited.

Treść: Geostanowiska są miejscami odwiedzanymi przez różne grupy turystów. Są wśród nich także uczniowie biorący udział w wycieczkach klasowych i szkolnych. Oni bowiem, łącząc turystykę edukacyjną z krajoznawstwem, mają możliwość poznać m.in. dziedzictwo geologiczne odwiedzanego regionu. Szkolny lub klasowy wyjazd pełni też ważną funkcję wychowawczą w przypadku dzieci i młodzieży oraz uwarunkowuje ich na piękno otaczającego świata. Wycieczka jest zatem dobrą okazją dla uczniów do zdobycia nowych oraz utrwalenia już posiadanych wiadomości i umiejętności poza szkolną ławką. Taka edukacja – z dala od szkoły – jest zwykle dla młodych ludzi bardzo interesująca, a przez to efektowna i efektywna. Autorzy pracy podejmują próbę omówienia geoturystyki jako formy edukacji i wychowania uczniów. Szkolny lub klasowy wyjazd nauczycieli z podopiecznymi jest też ważny z pedagogicznego punktu widzenia i pozwala na kształtowanie szeroko rozumianych postaw prospołecznych u młodych ludzi. W niniejszym artykule autorzy chcą zwrócić uwagę na te zagadnienia w nawiązaniu do geoturystyki. Wśród postawionych sobie celów jest też poznanie aktywności nauczycieli w organizowaniu wyjazdów turystycznych do różnorodnych miejsc związanych z geologią. By zrealizować obrany cel, autorzy artykułu zdecydowali się na badania ankietowe, ograniczając dwustronicowy kwestionariusz do 16 pytań. Spośród pedagogów sondażem tym objęto wyłącznie nauczycieli geografii, którzy są najbardziej związani z edukacją geologiczną. Często też podejmują się wyjazdów z młodzieżą lub służą pomocą swoim kolegom, którzy uczą innych przedmiotów, ale także angażują się w turystykę szkolną. Poznanie zainteresowań nauczycieli geografii wyjazdami turystycznymi do geostanowisk, organizacji i celów wyjazdów szkolnych oraz klasowych, a także form geoedukacji w terenie może mieć charakter aplikacyjny. Jest to szczególnie ważne dla nauczycieli geografii oraz innych osób zajmujących się geoedukacją i organizacją wycieczek młodzieży do geostanowisk. Dydaktyczny i wychowawczy charakter takich szkolnych wyjazdów może również przyczynić się do zwiększenia różnorodności ofert geoturystycznych i geoproduktów w miejscach związanych z edukacją geologiczną.

Słowa kluczowe: geoturystyka, edukacja, dydaktyka, szkoła, wycieczka

Abstract: Geosites are places visited by various tourist groups, as well as students, who take part in class or school trips. Combining educational tourism with touring, visitors have the opportunity to learn about the geological heritage of the visited region. School or class trips play an important role in bringing up children and young people and expose them to the beauty of the surrounding world. A trip for students is therefore a good opportunity to acquire new and consolidate already existing knowledge and skills, outside of the classroom. Such education, away from school, is very interesting for young people, captivating their attention, and, as such, attractive and effective. It can also be successfully used in geotourism. The authors of the work attempt to discuss geotourism as a form of education and upbringing of students. The school or class trip is important from a pedagogical point of view and makes it possible to shape broadly understood pro-social attitudes among young people. In this work, the authors want to draw attention to these issues in reference to geotourism. Learning about the activity of teachers in organizing tourist trips to various places related to geology is one of the goals set out in the paper. In order to achieve the objective, the authors of the article decided to conduct surveys, limiting a two-page questionnaire to 16 questions. Among the educators, the survey covered only geography teachers, who are mainly educated in geology in the schools. They often lead trips with young people or help their colleagues who teach other subjects, and likewise engage in school tourism. The understanding of the interests

of the geography teachers in geosite trips, organization and objectives of the school trips and forms of geo-education in the field may be applied in future projects. This is especially important for geography teachers and others involved in geo-education and organization of geosite trips. The educational character of such school trips may also contribute to the development of a range of geotouristic offers and geoproducts in places associated with geological education.

Key words: *geotourism, education, school, trip*

Wprowadzenie

Poznanie przyrody i rządzących nią praw budzi duże zainteresowanie zarówno dorosłych, jak i dzieci oraz młodzieży. Szkoła, jako instytucja edukacyjna, w pewnym zakresie prowadzi również edukację pozaszkolną. Geoturystyka stanowi jedną z form edukacji dotyczącej przyrody nieożywionej.

Celem badań było poznanie opinii nauczycieli geografii na temat geoturystyki. Oni bowiem zajmują się w szkole edukacją geologiczną i często organizują wycieczki dla uczniów lub pomagają w organizowaniu wyjazdów swoim kolegom. Niniejsze badania mogą mieć więc aspekt aplikacyjny. Mogą z nich skorzystać nie tylko pedagodzy, ale również organizatorzy szkolnych wyjazdów oraz osoby związane z obsługą turystów ukierunkowanych na geoturystykę.

Praca oparta została na badaniach ankietowych. W celu poznania opinii nauczycieli geografii na temat geoturystyki wykorzystano dwustronicowy kwestionariusz ankiety. Składał on się z 16 pytań i krótkiej metryczki. Ankietę wypełniło dwunastu, specjalnie dobranych, nauczycieli z różnych typów szkół. Reprezentowali oni odmienne środowiska. W tej zbiorowości znaleźli się nauczyciele pracujący w dużych i średnich miastach oraz na wsiach. W badanej grupie aż 66,6% respondentów stanowili nauczyciele dyplomowani, a po 16,7% nauczyciele mianowani i kontraktowi. Aż 3/4 zbiorowości objętej sondażem ankietowym przypadło na kobiety. Staż pracy pedagogicznej respondentów wahał się od 2 do 37 lat, przy średniej 24,8 roku.

Zainteresowanie uczniów geologią według nauczycieli geografii

Wszyscy nauczyciele geografii uważają, że geologia jest interesującą nauką. Zdecydowana większość (aż 83,3%) z nich wykorzystuje obiekty geologiczne znajdujące się w sąsiedztwie szkoły do celów edukacyjnych. Odwołania do pobliskich form terenu lub zachodzących w okolicy procesów endogenicznych i egzogenicznych pomagają uczniom poznawać omawiane zagadnienia. Bliskość takich miejsc zachęca też uczniów do zgłębiania wiedzy o obiekcie w ich małej ojczyźnie, zwłaszcza gdy słyszą o nim w szkole. Tyle samo nauczycieli geografii – tj. 83,3% – wykorzystuje wycieczki do dzielenia się z uczniami wiedzą geologiczną. Odwiedzanie geostanowisk i geoedukacja w terenie

jest bardziej interesującą formą zdobywania wiedzy niż klasowa pogadanka. Identycznego zdania jest również 83,3% uczniów (Miraj, Moskwa, 2017). Dobrym miejscem do prowadzenia takiego kształcenia są tereny geoparków. W nich bowiem geostanowiska są odpowiednio zagospodarowane turystycznie. Pełnią tym samym funkcję edukacyjną. W grupie badanych nauczycieli geografii geoparki odwiedziło jednak tylko (41,6%) z nich i to głównie nauczyciele z dużych miast – ośrodków akademickich.

Zdaniem nauczycieli geografii geologią interesuje się średnio 1/4 uczniów. Młode pokolenie chętnie zdobywa wiedzę dotyczącą wnętrza Ziemi, zachodzących w litosferze zjawisk oraz form terenu powstałych w ich wyniku. Interesuje ich też wykorzystanie skał i minerałów w gospodarce. Mowa tu nie tylko o współczesności, ale też o historii. Zaciekawienie uczniów tymi zagadnieniami można dodatkowo rozbudzać na szkolnych czy klasowych wycieczkach. Zdaniem ankietowanych nauczycieli ponad 90% uczniów chętnie udaje się na takie wyjazdy. Mogą oni wówczas poznać odwiedzany region z dala od szkoły lub zakątek w sąsiedztwie rodzinnej placówki oświatowej. Dostrzegają to również nauczyciele, którzy organizują dla swych podopiecznych wyjazdy turystyczne. Wśród nich mogą być też podróże ukierunkowane na poznanie atrakcji przyrodniczych i geologicznych. W organizacji szkolnych i klasowych wycieczek nauczyciele geografii wspomagają zwykle swych kolegów nauczycieli. Sami organizują też 70,4% takich wyjazdów z uczniami.

Uczenie się, nauczanie a kształcenie w geoedukacji

Uczenie się to nabywanie nowych wiadomości i umiejętności (Nowaczyński, 1961). Proces ten obejmuje również kształtowanie pewnych postaw (Gloeckel, 1990). Prowadzi to do powstania nowych form zachowania i działania (Okoń, 2003). Proces ten może zachodzić planowo lub okazjonalnie. W rzeczywistości szkolnej jest on jednak systematyczny. Edukacja przyrodnicza prowadzona jest m.in. przez nauczycieli geografii. Oni też najczęściej przybliżają uczniom zagadnienia związane z abiotycznym środowiskiem i różnorodnymi procesami zachodzącymi w litosferze. Można więc stwierdzić, że nauczyciele geografii związani są z geoedukacją. Prowadząc lekcje z geologii czy geomorfologii, nauczają o Ziemi, zachodzących w obrębie litosfery procesach egzogenicznych i endogenicznych oraz powstałych dzięki nim

formach terenu. Mogą to też czynić dzięki wycieczkom klasowym lub szkolnym. Muszą one jednak mieć cele poznawcze i wychowawcze.

Wyprawy poza szkołę można również wykorzystywać w nauczaniu młodego człowieka. Nauczanie jest bowiem organizowaniem uczenia i kierowaniem uczeniem się uczniów (Kupisiewicz, 2005). Nie musi ono więc ograniczać się do siedzenia w sali lekcyjnej. Wycieczki i lekcje w terenie pozwalają także nauczycielom osiągnąć zamierzone cele dydaktyczno-wychowawcze. Zajęcia takie nie muszą się też ograniczać do wyznaczonego czasu lekcyjnego (45 minut), co jest szczególnie ważne w przypadku dużego zainteresowania uczniów tematem zajęć. By jednak tak było, lekcje terenowe muszą być dla nich ciekawe i wzbudzać ich aktywność. Trzeba je zatem wcześniej dobrze zaplanować i przygotować. Wtedy kształcenie staje się ukierunkowane i bardziej efektywne. Kształcenie jest procesem dydaktyczno-wychowawczym zmierzającym do optymalnego rozwoju umysłowego, emocjonalnego i wolicjonalnego u uczniów (Kupisiewicz, 2005). Cele te osiąga się również w geoedukacji i geoturystyce. Poznawanie geostanowisk in situ pozwala uczniom zdobyć wiedzę i umiejętności oraz rozwijać ważne kompetencje społeczne. Można więc stwierdzić, że geoturystyczne wyprawy pełnią ważne funkcje w pracy dydaktyczno-wychowawczej osób związanych z edukacją o środowisku.

Organizacja wycieczek a rola nauczyciela

Organizacją wycieczek klasowych i szkolnych zajmują się różne podmioty. W tym gronie są przede wszystkim wychowawcy klas. Ich duże zaangażowanie w organizację wyjazdów podkreślali nauczyciele we wszystkich badanych szkołach. Aż 3/4 nauczycieli organizuje wycieczki klasowe i szkolne przy wsparciu biur podróży. Korzystając z usług touroperatorów, nauczyciele oczekują dobrze zaplanowanego wyjazdu i profesjonalnej obsługi grupy. Jest to szczególnie ważne w przypadku wycieczek do nowych i nieznanych miejsc. Ponad połowę podróży – 58,3% – organizują też nauczyciele niebędący wychowawcami klas. Bardzo często takiemu wyjazdowi turystycznemu towarzyszą zajęcia terenowe, które pozwalają w urozmaicony i ciekawy sposób realizować podstawy programowe. Korzystają też z tego nauczyciele geografii, którzy mogą prezentować uczniom w terenie różnorodne zagadnienia z geografii fizycznej, społeczno-ekonomicznej lub regionalnej. By osiągnąć zamierzone efekty edukacyjne, zabierają oni uczniów w interesujące miejsca, wśród których są też geostanowiska. Z edukacyjnego punktu widzenia istotne jest ich turystyczne zagospodarowanie. Ważną rolę odgrywają tu ścieżki dostępu do obiektów i tablice informacyjne. Zamieszczone na nich teksty, ryciny, zdjęcia i schematy przybliżają różne zagadnienia związane z obiektami lub procesami

w odwiedzanych geostanowisku. Dla uczniów taka wizualna prezentacja będzie pomocna przy poznaniu endogenicznego lub egzogenicznego obiektu czy procesu w naturalnym środowisku. W celu ugruntowania lub przypomnienia wiedzy bardzo pomocne mogą okazać się dodatkowe informacje dostępne online. Wykorzystanie takich materiałów jest możliwe bezpośrednio na stanowisku, w trakcie przygotowania do wycieczki lub podczas zajęć szkolnych jako pomoc dydaktyczna (np. fotografie, schematy, ryciny, tekst). Zdobywana w ten sposób wiedza jest zdecydowanie lepiej przyswajana, ponieważ jest ona powiązana z wydarzeniem, czyli doświadczeniem.

Odwiedziny geostanowiska przez uczniów mogą być również pierwszym krokiem do poszukiwań dalszych informacji o oglądanym obiekcie lub procesie. Zainspirowanie nimi młodych ludzi zachęci ich do poszerzania wiedzy geologicznej i kolejnych podróży. Potencjał wykorzystania geostanowiska w procesie edukacyjnym przedstawiono w sposób schematyczny na rysunku (Fig. 1). Wycieczka klasowa lub szkolna stanie się więc ciekawa oraz spełni swoją edukacyjną i wychowawczą rolę, gdyż młodzież odkryje, jak ciekawe geologicznie obiekty może zobaczyć w różnych miejscach, także w miastach. Dobrym przykładem takiego miejskiego geostanowiska może być park skalny w Strzelinie, w którym znajdują się eksponaty skał z regionu wraz z opisem oraz plansze edukacyjne. Innym tego typu obiektami są miejskie trasy geoturystyczne. Takie trasy istnieją już we Wrocławiu czy w Kłodzku i są wykorzystywane również w celach edukacyjnych. Dobrym przykładem geostanowiska łączącego przykłady budowy geologicznej oraz wykorzystania surowców naturalnych jest georetum w Arboretum w Wojsławicach w Niemczech. W pojedynczych przypadkach wycieczki klasowe lub szkolne organizują też zespoły przedmiotowe w danej szkole lub rada rodziców.

Nauczyciel, organizując wycieczkę, musi też sporządzić niezbędną dokumentację takiej turystycznej imprezy. Wszyscy nauczyciele obligatoryjnie ustalają program wycieczki i listę uczestników. Plan wyjazdu rozpisany jest na poszczególne dni i godziny. Informacje te podawane są też uczniom i ich rodzicom lub prawnym opiekunom jeszcze przed wyjazdem. Na liście uczestników wycieczki zapisuje się dane personalne kierownika, opiekunów i uczniów oraz telefony kontaktowe rodziców poszczególnych osób. Tak przygotowaną dokumentację podpisuje zawsze dyrektor szkoły. Obowiązkiem nauczyciela organizującego wycieczkę klasową lub szkolną jest też uzyskanie pisemnej zgody rodziców na wyjazd dziecka niepełnoletniego. Jest on odpowiedzialny ponadto za sprawy finansowe związane z wycieczką. Do obowiązków kierownika wycieczki należy również rozliczenie finansowe wyjazdu po zakończeniu podróży oraz przedstawienie tych informacji dyrektorowi szkoły i rodzicom uczniów.

Prawie wszyscy nauczyciele przed planowanym wyjazdem organizują zebranie, na którym przybliżają uczniom cele, program i regulamin wycieczki oraz zasady BHP.

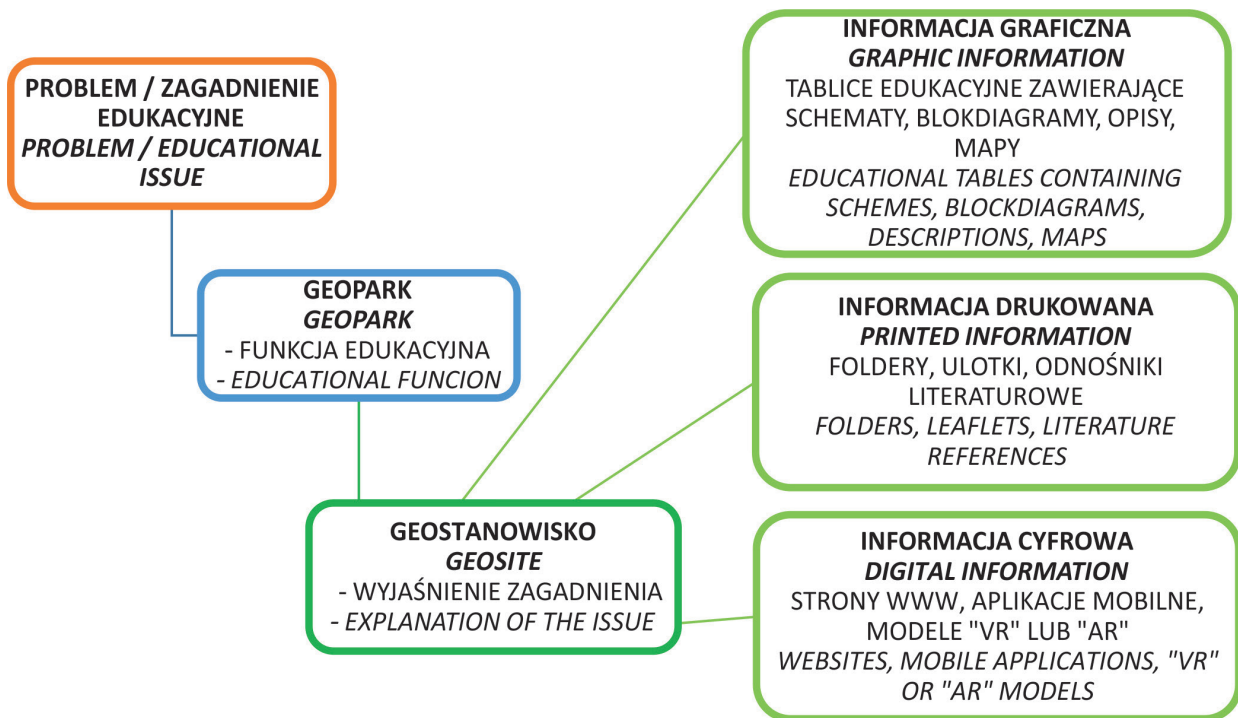

Fig. 1. Przykład schematu wykorzystania geostanowiska w procesie edukacyjnym • An example of a workflow chart of the usage of geosites in the educational process

Spotkanie takie jest też ważne przed odwiedzeniem geostanowisk, gdyż uczniowie będą już wcześniej przygotowani do poznawania obiektów i procesów przyrodniczych oraz szeroko rozumianego dziedzictwa geologicznego. W ten sposób kształtuje się także świadomość ekologiczna młodego pokolenia.

Przygotowanie wycieczki szkolnej lub klasowej wymaga też zapewnienia transportu. Rezerwacja autokaru lub innego środka transportu spoczywa na organizatorze wyjazdu. Zajmuje się tym jednak aż 2/3 badanych nauczycieli. Do ich obowiązku należy również podpisanie formalnej umowy z przewoźnikiem, jeśli nie jest to regularna komunikacja publiczna. Aż 2/3 nauczycieli objętych sondażem ankietowym rezerwuje noclegi dla grupy wycieczkowej i bilety wstępu do obiektów turystycznych. Statystycznie co drugi nauczyciel zamawia dodatkowo wyżywienie w odwiedzanym regionie. Chodzi tu o restauracje i bary znajdujące się na trasach przejazdu lub w sąsiedztwie odwiedzanych atrakcji turystycznych. Większość powyższych rezerwacji odbywa się drogą internetową, aby wiadomość przesłana przez e-mail była potwierdzeniem dokonanej czynności. Wszystko to wymaga od nauczyciela organizującego wyjazd dużego nakładu pracy. Zespole nie wszystkich elementów logistycznych stwarza niekiedy wiele trudności. Czasem trzeba więc zrezygnować z niektórych atrakcji turystycznych i zastąpić je komplementarnymi obiektami. Zawsze jednak należy zapewnić uczestnikom wyjazdu bezpieczeństwo i zadbać o sprawy bytowe. Planując taką imprezę turystyczną, zabiega się o to, by wycieczka

była inspiracją edukacyjną i rozbudzała zainteresowania przyrodnicze młodego człowieka.

Dlaczego geoturystyka jest potrzebna uczniom?

Wszyscy nauczyciele geografii objęci sondażem ankietowym udają się z uczniami na wycieczki, by poznawać szeroko rozumiane atrakcje krajobrazowe. W tej dużej grupie są też różnego rodzaju geostanowiska. Obiekty takie mogą znajdować się w różnych miejscach kraju (zarówno na terenach wiejskich, jak i w dużych miastach). Niemal wszyscy pedagodzy (92,0%) za najważniejszy cel uważają edukacyjny aspekt wycieczki. Nauka geografii i geologii w terenie jest dobrą praktyką i może być realizowana nawet na krótkich wycieczkach, także dwu-, trzygodzinnych. Dobrym przykładem może być lekcja o skałach realizowana na rynku we Wrocławiu czy lekcja o budowie stożka napływowego w Nowym Targu na torfowisku „Bór na Czerwonym”. W pierwszym przypadku uczniowie mogą poznać skały niemal z całego świata, co daje duże możliwości zainteresowania odbiorców różnorodnością geologii. Istotnym aspektem takiej edukacji miejskiej jest zwrócenie uwagi na miejscowe skały i sposoby ich odróżniania. Przy takiej formie przekazywania wiedzy uczniowie szybko przyswajają, jak wygląda granit strzeliński, strzegomski czy karkonoski. Zauważają również piaskowce dolnośląskie czy też charakterystyczne gnejsy.

W przypadku torfowiska wysokiego „Bór na Czerwonym” w Nowym Targu uczniowie mogą poznać akumulację rzeczną w plejstocenie. Po wyjściu na wysoki prawy brzeg Białego Dunajca turystom ukazuje się niemal równinna rzeźba dna Kotliny Orawsko-Nowotarskiej, ukształtowana podczas plejstoceńskich zlodowaceń Tatr. Wtedy pomiędzy Pogórzem Spisko-Gubałowskim a Beskidami utworzył się rozległy stożek napływowy. Morfologia tego regionu geograficznego odbiega bowiem zupełnie od okolicznych, wyniosłych pasm górskich. Ma to swoją przyczynę geologiczną. W drodze na torfowisko widać też wysoko zalegające lustro wód podziemnych, które sięga niemal powierzchni terenu. Można tu uczniom pokazać wpływ ilów lignitowych na nieprzepuszczalność wody. Samo torfowisko może zaś być dobrym miejscem, by ukazać uczniom tworzenie się pokładów węgla w holocenie.

Prowadzenie zajęć terenowych może więc skłonić uczniów do zainteresowania się własnym regionem i wzbudzić potrzebę wzbogacenia swojej wiedzy o małą ojczyznę. Tym sposobem jednocześnie realizowana jest przez nauczyciela geografii podstawa programowa i prowadzona edukacja regionalna. Wyjście klasy poza teren szkoły wymaga jednak pomocy opiekunów. Wydaje się to trudne logistycznie. Opiekunem grupy może być również nauczyciel innego przedmiotu. Przykładowo wyjście na rynek we Wrocławiu może wspomóc nauczyciel historii, który opowie o dziejach miasta, jego układzie urbanistycznym czy dawnej roli w regionie. Na torfowisko w Nowym Targu zaś może iść nauczyciel biologii, który przybliży uczniom ekosystem torfowisk czy sąsiednich borów sosnowych. Wycieczki takie mogą więc być ciekawą formą edukacji poza salą lekcyjną. Uczestniczyć w niej mogą czynnie również nauczyciele innych przedmiotów, mimo iż głównym celem nauczyciela geografii jest edukacja o obiektach lub procesach geologicznych.

Około 40% nauczycieli geografii jako cel swoich wyjazdów z uczniami wybiera również uczestnictwo w różnych wydarzeniach kulturalnych. Wiele z nich można też połączyć z geoturystyką. Przykładem mogą być różnego rodzaju festiwale, festyny, wystawy czy targi. Uczniowie na takich wydarzeniach mogą znaleźć różnorodne produkty związane z geologią. Przykładem może być biżuteria z przeróżnymi minerałami (kamieniami szlachetnymi) czy rozmaite pamiątki, zabawki i gadżety związane z geologią, np. gumowe odlewy figurek dinozaurów.

Interesujące formy geoedukacji

Zdaniem zdecydowanej większości (91,7%) ankietowanych nauczycieli geografii interesującymi formami geoedukacji są wycieczki i zajęcia terenowe. Tak samo twierdzi też 78,7% uczniów szkół średnich (Miraj, Moskwa, 2017). Aż 2/3 respondentów uważa, że dobrą formą wzbogacania wiedzy o litosferze są wystawy i giełdy geologiczne/mineralogiczne. Nieco mniej (bo 58,3%) badanych pedagogów jest zdania, że geoedukację można prowadzić, odwiedzając

parki rozrywki lub różnorodne obiekty tematycznie związane z geologią. Tyle samo osób uważa atrakcyjne strony internetowe za dobrą formę zdobywania wiedzy o litosferze i środowisku nieożywionym Ziemi. One również mogą być zachętą dla nauczycieli geografii do odwiedzania ciekawych geostanowisk, a nawet kilkudniowych wyjazdów do geoparków. Zainteresowanie pedagogów geologią przełoży się na ich lepsze przygotowanie do lekcji. Część z nich – pewnie niemała – opowie również o takim wyjeździe swoim kolegom i zachęci ich oraz uczniów do zorganizowania wycieczki do atrakcyjnych i dobrze zagospodarowanych geostanowisk.

W grupie objętych badaniem nauczycieli geografii 41,7% z nich uważa, że edukacji geologicznej sprzyjają interesujące filmy dokumentalne. One również mogą w efektywny sposób zobrazować procesy i formy endogeniczne i egzogeniczne. Filmy edukacyjne mogą więc być pomocne nie tylko w nauczaniu geologii historycznej, ale również geologii dynamicznej, podczas omawiania skomplikowanych procesów. Tyle samo ankietowanych nauczycieli geografii (41,7%) uważa imprezy plenerowe za dobrą formę geoedukacji. Takie działania mogą również odbywać się na terenie geoparków i przyciągać rzesze turystów, wśród których będą nauczyciele geografii. Statystycznie co trzeci badany pedagog dostrzega dużą rolę edukacyjną odpowiednich programów komputerowych. Ponadto 25% analizowanej populacji docenia aplikacje na smartfony. Młode pokolenie bowiem chętnie korzysta z nowych technologii multimedialnych.

Co to znaczy atrakcyjna wycieczka?

Według 3/4 nauczycieli geografii objętych sondażem ankietowym najważniejszym elementem wycieczki jest możliwość zdobycia nowej wiedzy przez uczniów. Nieco mniej, bo 2/3, za niezwykle istotną uważa dużą różnorodność atrakcji turystycznych, które są odwiedzane podczas wyjazdu z uczniami. Wówczas wyprawa staje się ciekawsza dla jej uczestników. Z kolei połowa nauczycieli geografii dostrzega potrzebę dobrze przygotowanych przewodników w odwiedzanym regionie oraz ekspozycji, których można dotykać. To pozwala odbiorcom na większe zaangażowanie się oraz na dokładniejsze poznanie wystawianych okazów. Z takich możliwości chętnie skorzystają też uczniowie. Statystycznie co trzeci nauczyciel jako ważny aspekt organizowania wycieczek dla uczniów widzi łatwe dotarcie do obiektu i niską cenę imprezy. Bezpieczne dojście oznakowaną i utwardzoną drogą lub ścieżką do geostanowiska zachęca zatem do odwiedzenia go przez wycieczkę szkolną. Dobrym przykładem może tu być ścieżka w rezerwacie geologicznym Kadzielnia w Kielcach, Skalka Goethego w geoparku Przedgórze Sudeckie (Fig. 2), trasa geoturystyczna w geoparku Góra Św. Anny, dróżka na wspomniane już wcześniej torfowisko „Bór na Czerwonym” w Nowym Targu lub nieczynny kamieniołom andezytu w Kluszkowcach (Fig. 3).

Fig. 2. Tablica informacyjna przed geostanowiskiem „Skalka Goethego” Geopark Przedgórze Sudeckie, fot. K. Moskwa • Information board in front of the “Goethe Rock” Sudetic Foreland Geopark, photo K. Moskwa

Fig. 3. Edukacja młodzieży z wykorzystaniem materiałów drukowanych. Grochowa, Geopark Przedgórze Sudeckie, fot. K. Moskwa • Youth education with the usage of printed materials. Grochowa. Sudetic Foreland Geopark, photo K. Moskwa

Według 58,3% ankietowanych nauczycieli największym utrudnieniem w organizowaniu wycieczek są wysokie koszty wyjazdu. Połowa pedagogów zwraca też uwagę na drogie bilety wstępu do obiektów i słabą ich reklamę. Dobrą promocją geoparków i różnorodnych centrów geoedukacji wśród nauczycieli byłyby zapewne warsztaty lub szkolenia edukatorów w siedzibach tych instytucji. To pozwoliłoby poznać im obiekt i jego ofertę edukacyjną skierowaną do młodzieży szkolnej. Pewnym ograniczeniem szkolnych wyjazdów geoturystycznych jest też duża odległość od szkoły. Tak sądzi aż 41,7% ankietowanych nauczycieli geografii. Większy dystans generuje bowiem wyższe koszty wycieczki i wydłuża czas przejazdu. Z kolei 1/3 nauczycieli jako barierę wyjazdu uczniów do obiektów geologicznych upatruje w małym zainteresowaniu młodzieży tą dyscypliną naukową. Tu jednak ważna jest rola nauczyciela, który powinien zaintrygować uczniów geologiczną atrakcją turystyczną, a wycieczkę połączyć z integracją grupy i rozrywką. Edukacja przez zabawę może przełamać niechęć uczniów do geologii. Aż 1/4 nauczycieli dostrzega utrudnienia w skompletowaniu dokumentacji niezbędnej do wyjazdu uczniów. Przygotowanie wszystkich dokumentów – jak już wyżej wspomniano – jest bowiem czasochłonne i wymaga skoordynowania różnych działań. Nauczyciel współpracuje tu z tourooperatorem lub przewoźnikiem, rodzicami, uczniami, dyrekcją, kolegami nauczycielami i z różnymi instytucjami zarządzającymi atrakcjami turystycznymi oraz przewodnikami. Geoparki zatem są tylko jednym z ogniw tej szerokiej kooperacji nauczycieli przy organizowaniu wycieczek.

Cele wycieczki szkolnej

Wycieczka klasowa lub szkolna może być ukierunkowana na poznawanie różnorodnych atrakcji środowiska. Są wśród nich także goestanowiska lub parki tematycznie związane z geologią. Zawsze jednak realizowane są na takich wyjazdach cele dydaktyczne i wychowawcze. Według 91,7% ankietowanych nauczycieli geografii najważniejszym zadaniem wycieczek jest zdobycie nowych wiadomości. Dla 83,3% respondentów ważne jest nabycie przez uczniów nowych umiejętności. Aż 75,0% osób objętych sondażem ankietowym uważa rozwijanie u uczniów zainteresowań oraz integrację grupy za istotny cel wycieczki. Z kolei 58,3% nauczycieli wycieczkę traktuje jako formę utrwalenia wiedzy i jej zweryfikowania w rzeczywistej przestrzeni (poza salą lekcyjną). Dla 41,7% nauczycieli geografii wyjście lub wyjazd w teren stanowi nadto dobrą okazję do prowadzenia lekcji, podczas których realizowana jest podstawa programowa. Wycieczka w opinii 1/4 respondentów umożliwia również rozbudzenie postaw patriotycznych u młodzieży oraz miłe spędzenie czasu.

Na wycieczkach nauczyciele kształtują również ważne postawy społeczne uczniów. Najwięcej nauczycieli geografii, bo po 94,7%, kładzie nacisk na budowanie poczucia odpowiedzialności wśród młodego pokolenia oraz na

ich samodyscyplinowanie. Aż 3/4 pedagogów dużą wagę przywiązuje do nauki punktualności. Za pożądaną postawę prospołeczną 58% nauczycieli uważa samokształcenie się młodych ludzi i solidarność międzyludzką. Dla 41,7% ankietowanych osób ważną postawą kształtowaną u uczniów jest poszanowanie prawa. Z kolei 1/4 tych osób dostrzega istotną rolę samorządności uczniów, a 16,7% kładzie nacisk na empatię. Wszystkie te postawy społeczne mogą być kształtowane również podczas geoturystycznych wyjazdów. Wycieczka taka może więc pomagać nauczycielowi geografii osiągnąć różne cele poznawcze związane z geografiami (jako przedmiotem szkolnym) oraz cele wychowawcze.

Zakończenie i wnioski

W procesie edukacji szkolnej to nauczyciele są często pomysłodawcami kierunków i tematów wycieczek szkolnych. To również na nauczycielach spoczywa największa odpowiedzialność za przygotowanie, przeprowadzenie oraz rozliczenie takiego wyjazdu szkolnego. Z przeprowadzonych badań wynika, że nauczyciel jest obciążony wieloma obowiązkami związanymi z formalnymi aspektami przygotowania wycieczki szkolnej.

Jednym z celów organizacji wycieczek dla uczniów jest upowszechnianie wiedzy o komponentach środowiska naturalnego i jego funkcjonowaniu. Profesjonalne zagospodarowanie geoturystyczne niesie ze sobą możliwość przeprowadzenia zajęć dotyczących przyrody ze szczególnym uwzględnieniem przyrody nieożywionej. Odpowiednio przygotowane geostanowisko może stanowić pełnowartościową pomoc dydaktyczną, która pozwala na przeprowadzenie zajęć dydaktycznych. Geoparki jako obszary promujące turystykę związaną z przyrodą nieożywioną stanowią bardzo dobrą bazę do prowadzenia edukacji szkolnej w zakresie geologii. Właściwie przygotowane geostanowiska i trasy geoturystyczne mogą stanowić wartościowy dodatek w procesie przygotowywania zajęć terenowych.

Poniżej przedstawiono wnioski dotyczące geoturystyki w pracy dydaktyczno-wychowawczej nauczyciela geografii.

- W celu promocji geoturystyki należy uwzględnić możliwość zapraszania nauczycieli geografii do geoparków, ponieważ to oni prowadzą w szkołach geoedukację. Przygotowane materiały edukacyjne lub też gotowe lekcje terenowe albo ich scenariusze odciążą nauczyciela w pracy nad przygotowaniem wycieczki i będą stanowiły zachętę do wyboru takiej formy edukacji.
- Geoturystyka pozwala osiągnąć cele poznawcze i wychowawcze związane z edukacją szkolną. Są one szczególnie ważne w przypadku nauczania geografii. W trakcie wyjazdów geoturystycznych można osiągać większość celów realizowanych podczas innego typu wycieczek. Turystyka miejska może również zawierać elementy edukacji geologicznej/przyrodniczej.

- Kompleksowa oferta turystyczna (kulturalna, historyczna, sportowa) proponowana w większości geoparków stanowi dodatkową wartość edukacyjną i turystyczną, podwyższając wartość oferty na rynku turystycznym.
- Ograniczenia w prowadzeniu pracy dydaktyczno-wychowawczej z wykorzystaniem geoturystyki

mogą być następujące: wysokie koszty wycieczek, drogie bilety wstępu do atrakcji, słaba reklama obiektów geologicznych (w tym także samych geoparków), słabe przygotowanie pomocy dydaktycznych, niedostateczne udostępnienie geostanowisk, niejednorodne rozmieszczenie terytorialne geoparków, geostanowisk etc.

Literatura

Gloeckel H., 2003. *Vom Unterricht. Lehrbuch der allgemeinen Didaktik*. Verlag Julius Klinkhardt, Bad Heilbrunn.

Kupisiewicz Cz., 2005. *Podstawy dydaktyki*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.

Miraj K., Moskwa K., 2017. *Jak zainteresować młodzież geologią? – czyli geoedukacja i geoturystyka w opinii uczniów szkół średnich*.

W: Jawecki B., Tarka R. (red.), *Geo-produkt od geoedukacji do innowacji*. Geopark Przedgórze Sudeckie, Piława Górna, s. 55–64.

Nawroczyński B., 1961. *Zasady nauczania*. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

Okoń W., 2003. *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa.

Niniejszy artykuł stanowi rozszerzenie referatu wygłoszonego w ramach IV Forum GEO-PRODUKT, które odbyło się w dniach 27–28 września 2018 roku w Ośrodku Edukacji Ekologiczno-Geologicznej GEOSfera w Jaworznie.

This paper is extended versions of presentations delivered during the IV Forum GEO-PRODUKT, which was held on September, 27–28, 2018 in Jaworzno, Poland (Ecological and Geological Education Center GEOSfera).